

İbn Hazm Düşüncesinde Keşfetme Aracı Olarak Aşk

Aliye ÇINAR KÖYSÜREN*

Özet:

Bu makale, İbn Hazm düşüncesi ekseninde, insanın farkındalık kazanmasının imkânlarını ele alır. Bu bir tür keşif sürecidir. Dolayısıyla onun düşüncesinde aşk, sevgi ve ülfet kavramları öne çıkar. Kişinin, ilişkiler ağını, dünyayı ve kendini tanıması ve farkındalık kazanması bir süreçtir. Belki de bu süreç, bir tür görü kazanmadır. Sözünü ettiğimiz keşifler de, yaşanmışlıklar ve deneyimler sayesinde gerçekleşir. Ruhun uyanışı aşkla başlar ve nihai farkındalık da aşk ile mümkündür.

Anahtar Kelimeler: İbn Hazm, aşk, farkındalık kazanma, keşf.

Love as The Discovery Instrument at Ibn Hazm Thought

Abstract:

This article, in the line of Ibn Hazm thought, discusses the possibilities of gaining awareness of man. This is a kind of discovery process. Thus, in his thought, concepts of love, passion and familiarity stand out. It is a process that a person knows network of relationships, the World, oneself and gains awareness. Perhaps this process is a kind of sight obtainment. Also mentioned discoveries take place through experiences. Awakening of the soul begins with love and ultimate awareness is also possible with love.

Key Words: Ibn Hazm, love, gaining awareness, discovery.

* Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniv. Edebiyat Fak.

Giriş

Kişilerin, mevcut olan durumları, olayları, olguları hatta kendilerini *keşfetmeye* başlamaları bir tür farkındalıktır. En basit söyleyişle, her baktığımız şeyi göremeyiz. Esasında, görmeye başlamak ve keşfetmek paralel işleyen süreçlerdir. Dahası keşfetme sayesinde, bir tür irtibata geçilecektir. Bu, bir tür bağlantılar ağını oluşturma sürecidir. Gerçekte irtibata geçtikçe ve keşfettikçe -deyim yerindeyse- buz dağının görünmeyen tarafını da kavramaya başlarız.

İbn Hazm, keşfetme ve kavrama araçlarının en güçlüsü olarak aşkı öne çıkarır. Çünkü en temel ve nihai kavrayış, aşk ve ülfetle mümkündür. Onun düşüncesinde sevgi, ülfet ve aşk kavramlarının farklı içerikler taşıdığını ifade etmeliyiz. Zira ülfet, sevgiyi ve aşkı içermekle birlikte daha kuşatıcı ve derin anlamları ihtiva eder. Çünkü ülfet dönüştürücüdür ve inşa gücü daha güçlüdür. Ülfet, ulvi ve süfli boyutları dışlamadan ancak sınırı da ihlal etmeden, insan varlığının zıt duygular içinde yeniden var olabilme hikâyesinin adıdır. Dahası ülfet sayesinde Yunus Emre'nin "yaratılanı hoş gör, Yaradan'dan ötürü" sözü anlaşılır olur ve farkındalık da işte bundan başkası değildir.¹

Elbette, duygusal yakınlık ve bencillikten özgürleşme yolunda önemli duygu boyutunda sevgi en temel yapı taşıdır. Aşk, sevgi ekseninde, özellikle karşı cinse dair duygusal çekim ve yakınlıkla tanımlanabilir. Dolayısıyla farkındalık yolculuğunda âdeta etrafımızı görmeye başladığımız ışık "aşk" sayesinde uyanır. Zaten aşk, insanın bilinç, bilinç dışı, irade ve eylem gibi pek çok boyutunun birlikte harekete geçmesidir. Önce bir karışıklık yaşanarak, daha sonra buradan kalan ışık bakiyesi aydınlanma bahşeder. Ülfet ise Allah'ın vedüd isminin bir tecellisi olarak bütün bunları kapsayan ve kuşatan çok boyutlu ve katmanlı bir gönül bağının adıdır. Dahası Ülfet Allah'ın varlığının da bir delilidir. Zira Kur'an'da bu açıkça ifade edilmektedir: "*Birbirine düşman kişileri ülfet güvencesiyle birbirine emin kılan Allah'tır... (3/103).*" Esasında ünsiyet ve ülfet bağı, insan varlıklarını hem insanlaştıran hem de toplumsal yapıyı inşa eden bir garantördür. Bu görünmez bağı ve örüntüyü fark etmek de ayrıca insana ufuk vermektedir.

1. Güvercin Gerdanlığı, Aşk ve Keşfetme

Özellikle oryantalistlerin, Arap edebiyatında beşeri aşkın yeri olmadığı ve bu atlanarak Tanrısal aşktan bahsedildiği tarzındaki suçlamaya 'Güvercin Gerdanlığı' (Tavkü'l-Hamame) en güzel meydan okumadır. Burada İbn Hazm, insan ruhunun mekanizmasını, doğmanın ve olmanın şifrelerini çok iyi çözmüştür. Dahası eser Endülüslü düşüncesi ve edebiyatı hakkında önemli kesitler ve ipuçları vermektedir. Eserde sadece psikolojik tahliller değil, yaşanan dönemin sosyokültürel, ekonomik boyutları hakkında da ipuçları bulmak mümkündür.

¹ Esasında bu üçlü tasnif Yunan Düşüncesinde 'de mevcuttur: Aşk (*eros*), sevgi (*philia*) ve koşulsuz yüce bağlılık (*agape*)

Asıl keşfetme veya farkına varma eylemi ve faaliyeti ise Yaradan'a inanabilmek ve bağlanabilmektir. Bu sayede âdeta yeni bir ufukta kişiler yeniden yapılanırlar ki, bundan daha açık bir farkındalık olamaz. Dolayısıyla bugün aksiyolojinin estetik ve etik dediği kavramlar anlamını aşk ile bulur. İbn Hazm bize aşkın güzele götüren bir yol olduğunu anımsatır. Güzeli tam olarak fark eden güzel davranır, edepli olur.² Edip ve bilge olmanın yolu da buradan geçer. Etik, estetik, ontolojik ve epistemolojik ahenk, düşünce ve eylem ilişkisine işaret etmektedir. Kültürel derinliğin tecessüm etmiş hâlinin en iyi yansımalarının edebiyat olduğunu anımsarsak, hem sözünü ettiğimiz bu birliği hem de derinliği Güvercin Gerdanlığı'nda fazlasıyla bulmak mümkündür.

Yine İbn Hazm, insan doğasının ve psikolojisinin derinlikli bir tahlilini yaparken, kadının bir tür göz erilliğine sahip olduğunu ve sonsuzu sezebilmede donanımlı olduğunu söylemektedir. İbn Hazm Kur'an'ın erkeklere hitaben 'gözlerini indirsinler' buyruğunu da bu çerçevede mütalaa etmektedir. Kadının erkeği büyüleyen gözü, âdeta gerisinde tıpkı Hacer'in ölümsüz Tanrı'yı görmesi gibi, aşkın olanı görmeyi ve sezmeyi kendinde barındırır. Belki de bu, kadının bilinmeyi görme gücünden başka bir şey değildir. Öte yandan İbn Hazm kadın ve erkeğin şehvet bakımından aynı olduğunu da söyleyerek, insan psikolojisini tahlilde çağları önceleyebilmiştir. Dahası erdem ve iyiliğin kadın ve erkekte mevcut olduğunu ve arada bir ayrıma gidilemeyeceğini özenle hatırlatır.³ Kadının ruhsal bakımdan duyuya saplanmış olmasından dolayı rüyasına itibar edilemeyeceğini söyleyen pek çok kişiden daha ileri görüşlü olduğunu ortaya koymuştur. Ruhsal sıçrama ve şehvet bataklığında gömülü olma bakımından kadınla erkek arasında ayrıma İbn Hazm kesinlikle pirim vermez. Elbette bu tahliller, farkındalık kazanabilmede, kadın ve erkeğin birbirleri için "ayna" işlevi göreceği için, tutkuda da, estetikte de farklı olmakla birlikte benzer olmalarını gerektirir. Hatta farkındalık miyarında genellikle âşık olunan kadın olduğu için, onun oldukça belirleyici bir boyutu vardır. Belki bunun içindir ki, kadın daha çabuk sezmekte belki de farkındalık kanalları daha donanımlı olmakla birlikte, çoğu zaman sorunlu kültür ve geleneğin gölgesinde kalmaktadır.

Güvercin Gerdanlığı, güvercinlerin boynunda bulunan halka biçimindeki tüyler, klâsik İslâm edebiyatında, boyna geçen ve ölünceye kadar çıkmayan 'aşk zinciri' sembolü olarak birçok şair tarafından kullanılmıştır. Kelimeyi yakından yokladığımızda, boyna geçmesi bütünlüğü ve tamamlanmayı temsil ederken, zincir de bir yandan aşkta "ben" in kendine köle oluşunu öte yandan da bu kölelik sayesinde ruhun azat oluşunu sembolize eder. Boyundaki halka biçimindeki tüylerin güvercini ayırt edici kılmaması gibi, aşk da insan ruhu için farklılaştırıcı bir özelliği haizdir. Aşk süreç olarak geçici olsa da, duysal deneyimin ötesine geçme ebedidir. Zaten aşkın tamı tamına özü de burada gizlidir. Asıl farkına varma da, insanın fâniliğini itiraf etmesi, sonsuzluk pınarından zaman zaman içmesinin de İlahî olanla irtibatıyla mümkün olduğunu kavramasından geçer.

2 İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 173.

3 Benslama, Fethi, *İslâm'ın Psikanalizi*, çev. Işık Ergüden, İletişim Yay., İstanbul 2005, s. 198-199; İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 173, 168-169.

Aşk, ve ülfet sayesinde insan, ölümsüzlüğü tatmaktadır.. Güvercinin boynundaki tüyler de boyundan çıkmayan kalıcı bir niteliğe sahiptir. “Ne batmaya mahkum, ne de eksilmeye! Aşkın sağlamlığı ve büyüyüp gelişmesi hiçbir şeyle durdurulamaz.”⁴

İbn Hazm’ın aşklarında ve aşklarını kaleme aldığı eserinde, ‘sevgililer gittikten sonra, sevenler kendi gönüllerinde gidenleri parlarken görmüşlerdir’. Hatta bunun kendileri olduğunu da çok geçmeden fark etmişlerdir. Demek ki, aşk esnasında Mevlâna’nın ifadesiyle, âdetâ balığın boğazına oltanın takılıp onun kirli kanını yavaş yavaş çekmesi gibi, maşuk da aşğın benliğinin şişkinliklerini, narsizmini törpülemektedir. İbn Hazm bu durumu şöyle ifade eder:

“Ey sevgilim! Aşk içimi kemirdi, beni yedi tüketti!

Beni ziyarete gelen gözler benden eser göremiyor artık!”⁵

İbn Hazm burada “ben”den eser göremiyor derken, oldukça çarpıcı bir teşbihte bulunuyor. Aşk acısı onu yıpratırken, benliği de eridiği için “ben”den eser kalmıyor. Bir bakıma o, benlik kabuklarını kırarak yeniden doğuyor. Amaç şüphesiz insanın kendini bulması, kendine dalmasıdır. Esasında benliğin bilgisi ile benliğin varlığının bir ve aynı şeye tekabül ettiğini söyleyebiliriz. Zira insanın kendini yani benliğini bilmesi, kendi gerçekliğinden başka bir şey olmadığından, var olma veya huzur kendini bilmeye bir ve aynıdır. İnsanın kendine dalma, kendine dönme ve kendini bilmesinde aşk hem vazgeçilmez bir vasıta hem de amaçtır. İlkın, sözünü ettiğimiz arayış sırasında, direnen benlik engeli, aşkla aşılar. Ruhun asıl vatanıyla buluşabilmesi için, onu kör kuyulardan çıkaracak ışığa ihtiyaç vardır. Aşk, ruhu kör kuyulardan çıkaracak hem bir merdiven hem de güçlü bir fenerdir. İnsanın kendi ışığını yakabilmesi için beşeri aşk iyi bir basamakken, sürekli aydınlıkta kalabilmek ve iman kandilini uyandırabilmek için ise, Leyla’dan geçerek Mevla’ya demir atmak gerekmektedir. İnsan kendinin ‘zübde-i âlem’ oluşunu sadece aşkla fark edebilir.

Ülfet, bağlılık ve sevgi, farkındalık parkelerini döşeyen aşamalarıdır. Ülfet ve muhabbet olmaksızın aşka ulaşmak mümkün değildir. Ancak İbn Hazm “ülfet”i, hem aşka götüren bir basamak olarak görür, hem de ondan daha derin ve ileri bir hamle, ya da aşkın kalıcı tortusu olarak değerlendirir. Etimolojik olarak a-ş-k, bahçede ağacın dibinden çıkıp kök veren, sonra ağacın tüm bedenini sarana kadar yukarılara çıkan, su ve hava aracılığıyla ağaca ulaşan, tüm besinleri, ağaç kuruyup damarlarında bir damla nem kalıncaya kadar emen bitkiye, sarmaşığa ‘aşeka’ denir. Aynı şekilde aşk, varlıkların özeti konumundaki, insanın kalp habbesine bağlı dimdik bir ağaç olup, sonsuzluk ikliminde boy verir. Ancak aşkın yerleşebilmesi için nefse bıçak atmak gerekmektedir. Sühreverdi’nin ifadesiyle ‘nefis buzağısını kurban etmedikçe, bekçi başı o şehre girmez.’⁶ İbn Hazm ise bunu şöyle dillendiriyor:

4 İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 173.

5 İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, çev. Mahmut Kanık, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s. 100.

6 Sühreverdi, Şehabeddin, *Cebraill’in Kanat Sesi*, çev. Sedat Baran, Sufi Kitap, 2006, s. 43-5.

Onun aşkı gönلümü çaldı; uzaklaşması ise gönlümü benden kopardı,

*Sanki aşk bir misafir; ruhum da ona yemek hazırlıyor.*⁷

İbn Hazm, sevgiliyle Allah'ı bilme ve tanımayı birleştirir ve asıl gâyenin de bu olduğunu ifade eder. Allah'ta ne bölünme ne parçalanma vardır. Gökler, yer, her şey O'ndandır. Mesele, onda kök salabilmektir: "Köklerini oraya salmayı başaran bitki, kendisini sulayabilecek ilkyaz yağmurlarından hiç kuşkuya kapılmaz."⁸ Bu güvenlik, bütünlüğü yakalamayla mümkündür. Bu bütünlüğü âşık, bir an bile olsa maşukuyla deneyimlediği için bu duygu vazgeçilmez ve biriciktir. An'da yakalanan bu "farkındalık" ve "uyanış" emsalsizdir.

Bana 'Sevgilin çok uzak!' dediler;

*Tek bir an bile benimle birlikte olması ve benden kaçmaması yeter bana.*⁹

Sevgili ve Yaratıcı'yı tanıma ve sevme arasındaki ilişkiyi Hazm çift yönlü olarak işlemiştir. Beşeri aşkı, birliği, bütünlüşmeyi tecrübe eden ruh, sıçrama yaşayacak noktaya gelmiştir ve Nihai Sevgiliye kavuşur. Duyusal deneyimle, ilahi aşk arasında bir denge kurulmuştur. Öte yandan Hazm, Kâinatın yaratıcısını tanımak da insanı birleşmeye, aşka götürür demektedir. Marifetin ve muhabbetin aşka köprü olduğunu ifade etmektedir:

Üstelik evrenin Yaratıcısını tanıma duygusu da bizi birleştirmekte;

*Bu yaklaşım bana yeter de artar bile: ben daha fazlasını istemiyorum.*¹⁰

Aşkın, ruhların asıl kendi yüce âlemlerinde birleşmesi olduğunu söyleyen İbn Hazm, duyusal tecrübelerin bu aşamaya ulaşmada vazgeçilmez önemde olduğunu ifade eder. "Ruh, kendi yüce âlemine uygun ve elverişli bir duruma gelip hazır olduğunda ve sevicecek nesne ya da kişideki ortak özelliklerle kendisinin gizli yanlarının ortaya çıkmasından, kendisine uyan ve benzeyen yönlerin tanıtılmasından sonra umut edebiliriz." Cinsel arzu, dış güzelliğin ötesine geçememede iksirli bir özelliğe sahiptir. Cinsel arzunun ötesinde bir arzu olursa ve bu arzu o sınırı aşarsa, bu öteye geçme işinde ruhun ve doğal içgüdülerin de katıldığı manevî birleşme meydana gelirse, o zaman buna aşk denir. Kısacası biçimin ötesinde ve kişinin kendisiyle uyuşan bir çizgi ayırımsanır, işte o zaman aşk meydana gelir. Gerçek aşk da budur. Eğer görünenin ötesinde kendisiyle uyuşabilen en ufak bir nitelik göremezse, sevgisi bu dış biçimden öteye geçemez. Elbette biçim, ruhların birbirinden ayrılmış parçaları üzerine etkin bir çekim gücüne sahiptir. Öte yandan, aynı anda iki kişiyi sevdiğini, iki kişiye değişik tutkular beslediğini söyleyen kişi, aşktan ziyade söz konusu cinsel isteğin egemenliği altındadır. Buna mecazi aşk da denebilir.¹¹ Bu konuda şu dizeleri dile getirir İbn Hazm:

7 İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 131.

8 İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 54.

9 *Güvercin Gerdanlığı*, s. 142.

10 *Güvercin Gerdanlığı*, s. 142.

11 *Güvercin Gerdanlığı*, s. 36, 55.

Nasıl ki akıl tektir ve tek Tanrı'dan başka Tanrı tanımaz. O da Rahman'dır. Gönül de tektir ve ister uzak olsun ister yakın, bir tek kişiye tutulur ancak. Başka türlü olan gönüller aşkın ilkelerinde kuşkuyla karşılaşılır, yadırganır.¹²

2. Ruhun Keşif Aracı Olarak Ülfet

İbn Hazm'da aşkın başlamasındaki derecelenme, keşif sürecinin veya farkındalık kazanma serüveninin basamaklarını da gösterir. Ona göre, ilkin, uygunluk ve tasdik duygusu gelişirken sonra, beğenme ve hayranlık duygusu gelir ve aşka düşülür. Aşk duygusunun gömülü olduğu arzuyla birlikte, tutku ve düşünceye takılı kalma (obsession) süreci izler ki, burası şehvetin zorladığı aşamadır. Sınır deneyim denebilecek neredeyse çıldırarak gibi olma merhalesi ise, sınırları zorlayan ve varoluşun âdeta kaynama noktasına ulaştığı bir merhaledir.¹³ Doğal olarak aşkın başlayışı gayr-ı iradidir. Dolayısıyla o, bu duyguya tahakküm edemez. Bunu İslam şeriatı da kabul ve tasdik eder. Eski Yunanlıların inandığı gibi aşk küçümsenmesi gereken bir hastalık değildir ve bir delilik olarak asla düşünülemez.¹⁴

Kur'an'ın “*Sizi bir candan yaratan, bundan da gönül kendisine yatıp ısınmasını diye eşini yaratan odur.*” (7/189) ayeti, yaratılış bakımından yakınlık, ülfet ve ünsiyete işaret etmektedir. Yaratılış sahnesinde bu yakınlık, kendinden bir parça olma, ruhun huzur bulup ısınacağı eşler gerçeği zaten bildirilmiştir. Demek oluyor ki aşk, ruhsal bir gönül hoşluğu ve canların birbirinde kaynaşıp erimesidir. Öte yandan nefsin sükûnet bulacağı eşlerin yaratılmasından murat, kuşkusuz bunların kendilerini tanımasıdır. Kendisine yakın olan ruhla temasa geçen ruh, kendini anlamaya başlar. Hatta ötekinin ilmeklerini çözmek, kendini fark etmek demektir. Bir yandan kaynaşmaya yarayan yakınlık, ünsiyet, öte yandan tanımaya ve anlamaya yardım edecektir.¹⁵ Yine Kur'an'ın “*Birbirinizi tanımanız için eşler ve kabileler halinde yarattık.*” (49/13) ayeti de bu gerçeği doğrulamaktadır. Tanımaktan ve fark etmekten asıl amaç, insanın kendine vasıl olabilmesidir. Bu vuslat, ‘kendine tutuklu kalan ruhu’ azat edecektir.

Doğrusu aşta sevgiliye kavuşmaya can atan nefis, esasında kendine koşmaktadır. Bu seyir, tıpkı mıknaşın, parçalara bölünmüş demiri çekmesi gibi, tabiri caizse birbirinden kopan parçaların birbirini aramasıyla başlamaktadır. Mıknaşa doğru giderken de parçalara ayrılmış demirler (toplu iğneler) birbirine tutunarak güçlenirler ve neredeyse tek vücut olmaya çalışırlar. Aynı durum taşın içinde saklı ateş için de geçerlidir. Ateşin yayılma gücüne ve nerede olursa olsun değişik parçalarının sürekli çekimine karşın ateş ancak çakmağın çakışı ve iki kitlenin sıkışması ve ovuşturulmasıyla birbi-

12 *Güvercin Gerdanlığı*, s. 55.

13 Nyki, A.R., “İbn Hazm’s Treatise on Ethics”, *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Vol. 40, No. 1, (Oct., 1923), s. 35-36; *Hazm, İbn, Güvercin Gerdanlığı*, s. 31.

14 Tel, Mutasem Najib, *The Concept of Love in Ibn Hazm’s Treatise, Tawq al Hamama*, Georgetown University Graduate School of Arts and Sciences, (Basılmamış Doktora Tezi) Washington DC 2000, s. 163.

15 Eş-Şefî’-i’l el-Mahî Ahmed, “Ebâdü’l-Hubbi’l-Nefsîyyeti mine’t-tecrübeti’z-zâtîyyeti li İbni Hazm”, *el-Mecelletü’l-‘Arabîyye li’l-‘ulûmi’l-insânîyye*’de 1998, c. 16, sy. 63, s. 112-113.

rine dokunma sonucu ortaya çıkar. Yoksa ateş taşın içinde saklı kalır, ortaya çıkmaz ve yanmaz. Ruh da ışımadan karanlıkta kalmaya tahammül edemediğinden, aşkın acısı olsa da ruh için bulunmaz kaftandır, umuttur aşk¹⁶:

Bana verdiğin acıdan zevk alıyorum ey ümit kapım,

Hayır, hayır senden asla yüz çeviremem.

Göz ruha açılan büyük bir pencere olduğu için aşkın ilk belirtisi sevgiliyi gözlemektir. Göz, gönül tercümanıdır. Sevgili nereye giderse âşık onunla beraberdir. Âdeta gözbebeğidir sevgili, onunla görecektir âşık. İbn Arabî'nin, Hak nazarında insanı, yüzüğün kaşısı olarak konumlaması gibi Hazm da, maşuku yüzüğün kaşısı olarak görür: “Durmadan dönen gök kubbesi bir yüzük halkası olmuş! İçinde ne varsa kapsıyor. Sense o yüzüğün kaşısı.”¹⁷ Bir kez ruhunun eşini gören ondan ayrı kalmak istemez. Çünkü sevgili, onu göklere yükseltecek merdivendir. Dahası aşk, sevgiliyi sınırsızca yüceltme ve onu dünyanın merkezine koyma özgülüğüdür:

“Göğe ulaşmak mümkün müdür öyleyse? desen bana, evet, diye cevap verirdim. Çünkü göğe çıkmak için merdivenin nerede olduğunu biliyorum.”¹⁸

Dünya sevgilinin yürüncesinde dönmektedir. Aşkın hayatı büsbütün değişmiştir. Feda edemeyeceği bir şey yoktur. Geceler yâri olmuştur âdeta. Gözyaşı merhemî. Bütün bunlarla birlikte âşık hep şüphe içinde olduğu için sevgilisini üzebilir bile. Karşıt duygular içindedir. Bu belirtileri ardı ardına sıralamak mümkündür. Ancak her hâlükârda ruhu, kendini bulma sürecinde zorlu bir yolculuk beklemektedir. Ruhun bir değişim geçirdiğini dışarıdan gözlemleyebildiğini söyleyen İbn Hazm, âşık kişi normalken, yüz çizgilerinin belirttiği aşırı donukluğun, benlikten geçerek kendi olma serencamının, doğmanın ıstırabının dışı vurumu olduğunu hatırlatır.¹⁹ Âşık şaşkındır, hayreti cisminde böyle yansımaktadır. Çektiği acı da doğaldır. Çünkü “sevgili âşığın ne dengi, ne de benzeridir; dolayısıyla ona karşı misillemede bulunmaz ve eziyetine katlanır” Yine “aşkıta aşığılanmak hiç de kusur değildir; en kibirli insan dahi aşka boyun eğer... Sevgili sevenin ne dengi ne benzeridir; öyleyse bu durumda sabretmek hiç de aşığılanmak değildir.”²⁰

Benliğin törpülenmesindeki mekanizmayı çözmek kesinlikle zor değildir. İnsanın kendini oldukça üstün gören benliği, âşık olunca sevgili önünde eğilmektedir. Zira ona âşık olmasının sebebi de onu biricik olarak algılaması ve bu biricik aynada kendini görebilmesidir. Eğer sevgili olmazsa karanlıkta kalacak ve kendini görmeyecektir. Dolayısıyla o, varını yoğunu vermeye hazırdır. Başka türlü feragat edemeyen benlik, sev-

16 İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 33-38; eş-Şefî'-i'l el-Mahî Ahmed, “Ebâdü'l-hubbi'l-nefsiyyeti mine't-tecrübeti'z-zâtıyyeti li İbni Hazm”, s. 116-117.

17 İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 124.

18 *Güvercin Gerdanlığı*, s. 40.

19 *Güvercin Gerdanlığı*, s. 41 vd.

20 *Güvercin Gerdanlığı*, s. 74.

gili önünde amadedir. İnsanın “sen”likten ya da “ben”likten geçmesi de sadece böyle mümkündür. Ölümü göze alabilmektir aşk. “Ölümden daha güçlü olan şey, bize ölümü göze aldırır şeydir.” İşte bu kadar güçlü olduğu için aşkın nelere kâdir olduğu hep söylenegelmiştir. Ancak itaatın diğer kutbunun muhalefet olduğunu hatırlatan İbn Hazm’a göre, aşk, bir yolculuk ve kendini bulma serüveni olduğundan, ruhsal dalgalanma kaçınılmazdır. Şimdiye kadar kendi değil, başkası olan ruh, kendi ışığının uyanmaya başlamasıyla âdeta ne yapacağını bilemez. Bir sendeleme yaşayabilir. Tıpkı buluş çağına gelen delikanlının kendini her zamankinden daha güçlü ve özel hissettiği gibi âşık da, bu güçten dolayı muhalefet etmeyi kapris yapmayı doğal hakkı olarak telakki edebilir.

Ruhuma, durmadan işkence eden genç bir karaca yavrusundan dilediğimi elde etmişem,

Ha surat asarak boyun eğmiş, ha razı olduğuna öfkelenmiş, ne önemi var!²¹

Benlik kendini ararken karşılaştığı engellerden biri dışarıdan alabileceği eleştiridir. Âşığın buna hiç tahammülü yoktur. Çünkü o kıldan ince kılıçtan keskin bir sıratı geçme sıkleti içindeyken, dışarıdan duyacağı eleştiriyi kaldırmaya ve duymaya hiç tahammülü yoktur. Zira o bir boyut kazanma savaşı vermektedir. Bu süreçte tek bildiği sevgilisine mecbur olduğudur. Çok sonraları zaten kendisinin ‘ne kadımlar sevdim zaten yoktular’ diyeceği ilkeyi ya da ‘güzelliğin on para etmez bu bendeki aşk olmasa’ gerçeğini, sıratı geçerken dinlemeye hiç tahammülü yoktur. Araz olan aşkı yaşarken, arazi duymak istemeyecektir âşık. Tek istediği, bu rüyayı hep anlatacağı dostları olsun. Ama rüyayı seyreden bir başka kişiye rızası yoktur. Çünkü kendini aynada görebilmekte ve bu özel anı kimsenin görmesini istememektedir. Eğer bir dikizci olursa büyü bozulacaktır ve ruhu âdeta onun bakışları arasında kabz, bir sıkışma ve gerilim yaşayacaktır. Sadece sevgiliyle birlikteyken ise bast ve cemâl kabzasını tecrübe edecektir. Âşık için jurnalcinin tehlikeli oluşu gibi, gözetleyici de tehlikelidir. Âşıkları gözetleyen kişiyi, yerinden kalkmayan külçeye benzeten İbn Hazm şunları söyler:

Şeman, Radva, Lukam, Yezbül, Lübnan, Samman ve Hazn dağları, kuşkusuz gözetleyiciden daha hafiftir.²²

3. Aşkın Gerilimi ve Ruhun Aydınlanması

Ülfet ateşi yürekte uyandıktan sonra, farklı arazlarla büyüme başlayan aşkın en tatlı görünüşü, sevgiliye kavuşmadır. Şafaktan doğan bir mutluluktur. Zira sevgili bir dayanaktır. Onunla dünyayı sırtlanacak gücü kendinde hisseder âşık. Kavuşmanın tarifi imkânsız hazzı, özellikle de sevgili uzun bir süre âşığın aşk ateşinin yanmasını, umut ateşinin alevlenmesini engellediği zaman, daha çok geçerlidir. Âşık için hiç bir güzellik sevgiliye kavuşmaktan daha fevkalade olamaz. Gönülleri şaşkına çeviren, zekâları durduran bir andır buluşma. “Tehlikeye rağmen, onu öyle bir öptüm ki, ne kadar yaşasam, o anı hiç unutamam ve ömrümün tümüne bedel sayarım”²³ diyen İbn Hazm, ruhundaki

21 *Güvercin Gerdanlığı*, s. 77.

22 *Güvercin Gerdanlığı*, s. 82.

23 *Güvercin Gerdanlığı*, s. 93.

bütünleşmeyi sevgiliyle sağladığı için, ‘o an’, eksik olan bir ömürden daha önemlidir. Hatta sevgilinin kendindeki eksiği tamamlayışını daha çarpıcı olarak şöyle tasvir eder:

İstedim ki yüreğimi bir bıçakla yarıp açsınlar ve seni oraya yerleştirsinler, sonra da göğsümü kapatıp diksinler. Böylece sen kesinlikle orada olasın; diriliş gününe kadar, başka yerde değil, orada kalasın.²⁴

Hatta bu buluşma gizli ise, nefis üzerinde bıraktığı etkinin tarifi imkânsızdır. Hatta İbn Hazm bu konuda bir dostunun başından geçen bir öyküyü anlatır. Soylu, dindar mevki sahibi biri, cariyeye âşık olur. Bir grupla ormanda gezerken yağmur başlar ve amcası üzerlerine örtmesi için örtüler dağıtır. Cariyeyle o, aynı örtü altına girmek durumunda kalır. İbn Hazm bunun emsalsiz bir fırsat olduğunu söyler. Zira aşkta, ruhsal bir birleşme asıl amaçtır. Tesadüfen ele geçen bu fırsat, aşkı çok iyi sembolize etmektedir. Hatta Kur’an’daki eşlerin birbirleri için örtü olduğu (2/187) ayetini de anımsarsak, grup elebaşı verdiği örtüyle adeta onları birleştirmiştir. Yağmurun beklenmedik anda yağması ve yine tesadüfen sevgiliyle aynı örtü altında kalma durumu da aşkı iyi temsil etmektedir. Zira aşk da birdenbire, hiç hesapsız başlamaz mı? Psikolojik tahlil açısından bakarsak, sevgiliyle buluşma, acaba niçin bu kadar önemlidir? Kişi bu sayede neyi fark etmeye başlar?

- a) İlkın, ruh, ruh ikiziyle karşılaşmasından dolayı muazzam bir birlik duygusu yaşayacaktır. Bu, bütünleşme demektir. Nitekim yaratılış sahnesinde, Âdem’in huzur bulacağı eş olarak tanımlanan diğer yarısı gelmiş ve tamamlanma gerçekleşmiştir. Şu hâlde ruh bu bütünleşme sayesinde kendini tanıma ve bilmeye nail olacaktır.
- b) Söz konusu birlik ve bütünlükle âşık, kendini hiç hissetmediği kadar güçlü hissedecektir. Zira aşk, bir kaldıraçtır.
- c) Bedenin büyüyüp gürbüzleşmesi nasıl sağlık ve beslenmeyle mümkünse, ruhun gelişmesi de aşk sayesinde. Çünkü aşk ruhun gıdasıdır. Ruh kendini sevgilide gördükçe kendi ışığı uyanmaya başlar. Işımaya başlayan ruh büyümede de yol kat eder. Kısacası ruhsal sızırma için aşk, bulunmaz kaftandır. Esasında âşığın sonsuza adım atabilmesi için sonsuzluk gemisine bindirecek aşka ihtiyaç vardır. Öteye geçirecek, yukarı kaldıracak bir kaldıraçtır aşk. Zira “aşkın gücü, gece yolcusunun ateş kıvılcımına doğru yönelişi gibi kavuşmaya doğru yönelir.”²⁵ Öte yandan aşk duygusu insanın kendi sınırlarını bulması ve dahası boyut kazanması için altın fırsattır.

Ancak bu sızırma, med-cezirlerle ilerlemektedir. “Karanlıklara güvenme; çünkü yakında şafak doğacak; ışıkla da kendini aldatma, çünkü akşam olunca güneş batacak...Dayan ! Biraz daha dayan! Çünkü su med ve cezirden dolayı bir alçılıyor bir yükseliyor, sürüp giden hücumlarla kayalara saldırıyor.”²⁶ Aşk sırasında ruh med-cezirler yaşayarak benlik duvarını aşındıracak ve engeli kaldırarak kendiyile buluş-

24 Güvercin Gerdanlığı, s. 95.

25 Güvercin Gerdanlığı, s. 100.

26 Güvercin Gerdanlığı, s. 103.

masını sağlayacaktır. Kısacası zıt duygular birlikte yaşanır, yüceltme-kınama, sadakat-ihanet, itaat-muhalefet, kavuşma-kaçınma vb. gerek âşığın bir suçundan, gerek gözetlenmekten, gerekse de başka bir sebepten dolayı âdeti bir gelgitler yaşayan ruh sevgiliden kaçınır da: “Gönlümdeki gizli sevinç, ruhumun seçtiği, beni etkileyen varlığa yöneliyor, yüzümdeki neşe ise kendisinden kaçındığım kişinin izlerini taşıyor.”²⁷

4. Yeni Görüler Kazanma ve Aşk

Her birliktelik, her buluşma, er geç ayrılığı tadacaktır. Ayrılığın acısının ne olduğunu anlamak için, uzunca bir süre ayrılıktan sonra kavuşmanın nasıllığından bahsetmek isabetli olacaktır: “Ayrılıktan sonra yeniden kavuşma, insanın ölümlü burun buruna gelip yeniden hayata dönüşünde duyduğu sevince eş değer bir sevinç meydana getirir.” Sevgilisi Nu’m’un ölüm haberini duyunca mezarlığa koşar ve mezarların ortasında şunları söyler İbn Hazm: “Bu felaket haberini duymadan önce keşke ölseydim, yüreğimdeki koruları yeniden tutuşturdu. İsterdim ki cenazesi yıkanırken, kanım su yerine kullanılsın! Göğsüm onun mezarı olsun!”²⁸

Ölüm dışındaki ayrılıklar belki buna ölüm de dâhil, aşkı besler, umutları büyütür, özlemleri diriltir ve yatışma temin eder. Sevgiliye ait bir şey, bir elbise teselli verir. Tıpkı Yusuf’un gömleğini, yüzüne, gözüne süren Yakup’un gözlerinin görmeye başlaması gibi (12/96), sevgiliye ait bir şeye dokunan âşığın ruhu görmeye başlar. Bazen sevgilinin hayali de tesellidir, umut, mutluluktur! Öte yandan sevgilisini barındıran, saklayan çitleri ve duvarları görüp seyre dalarak zevk almaya başlaması da bir tür kanaattir.²⁹ İbn Hazm burada muhteşem bir analizle, sevgiliyi gizleyen çitleri seyrederken, esasında kendi perdelerini fark edişine derinlikli bir göndermede bulunmaktadır. Zaten mesele de perdeleri yırtmak olduğuna göre, bu eylemden önce perdenin olduğunu fark etmek gerekecektir. Aşkın her hâli ve süreci, âşığı içsel yolculuğa bir adım daha götürmektedir. Hatta kavuşamayan âşığın çılgına dönmesi, yataklara düşmesi bile ruhundaki gediğin kapanması için zorda olsa bir fırsattır. Ancak burada ince bir çizgi vardır. Kişinin doğasında olandan fazla bilgi onun bünyesini kötüleştirir. Zira güçlü ilaç, sağlam bedenleri iyileştirirken, zayıf bedenleri de bozar. Tıpkı bunun gibi derin bilgi de, güçlü ruhları iyileştirir. Arkadaşıhtaki diğer gamlık, dostluk, cesaret, merhamet vb. nitelikler iyi iradeyi besleyen ve dönüştüren özelliklerdir. Buradan çıkan sonuç ta, bilginin dağılımı ve etkisinin eşit olamayacağını ima eder. Derin ruhlara derin bilgiler nüfuz edip onu güçlendirirken, yüzeysel ruhlara bunu kaldıramaz. Dolayısıyla bilmenin sevmeden ayrı düşünülmemeyeceğini anımsarsak, bilgi bakımından insanlar arasındaki bir eşitlikten söz etmek mümkün değildir.³⁰

27 Güvercin Gerdanlığı, s. 102.

28 Güvercin Gerdanlığı, s. 124-125.

29 Güvercin Gerdanlığı, s. 136-140.

30 Nyki, A.R., *Ibn Hazm's Treatise on Ethics*, s. 35

Hazm insanın benliğinin açığa çıkmasında aşkı göğüsleyebilmenin de bir cesaret olduğunu söyler. Nasıl ki gerek Allah'a itaat amacıyla gerekse de zühd ve takva ünü sağlamak için riyakârlıkla bazılarının dünyevi rahatlık ve zevkleri geri teptiği gibi, aynı şekilde bazılarının hemcinsleriyle karşılaşma arzusundan yüz çevirdiğini görmekteyiz. Çünkü onur ve gururlarının derecesi, ihanetle karşılaşmaya güvencenek düzeyde değildir. Gadre uğramaktan ve karşılık alamamaktansa, onlarla karşılaşmamak daha evladır. İşte tam da bu sınırdaki, 'olmak ya da olmamak' ilkesinin ufkundan aşk belirir. "Artık iyice anladım ki, kavuşma aşkın gerçek kaynağı, uzayıp giden ayrılık ise, teselli, avuntu kaynağıymış"³¹ diyen İbn Hazm, bu sürecin her hâlükârda nihai kavuşma anlamına geldiğine işaret ederek, benlik prangasından kurtulup yükselebilenin şifresinin aşk olduğunu söyler.

Aşkın hizmetinde hüznün olduğunu ve ayrılığın bu hizmetin kaçınılmaz parçası olduğu gerçeği aşk var olalı hep olagelmıştır. Üç kardeş olan aşkıta güzellik terbiye edicidir. Bu kültürümüzde genellikle Yusuf'la sembolize edilir. Âşık ise Züleyha'dır. Ancak bu tablonun olmazsa olmaz kısmı Yakup'tur ve o da hüznü temsil etmektedir. Aşkın gözetleyicileri de Yusuf'un kardeşleridir. Güzellik terbiye ediciyken, onun yanı başındaki hizmetindeki taraf şüphesiz hüzdür. Terbiyenin aracıdır, hüznü.³²

Aşk sayesinde deyim yerindeyse adam olma ocağında insan mamuru pişmeye başlar. Bir başka ifadeyle insanoğlunun kabuğu ancak bu şekilde kırılır ve içindeki insanî unsurlar başaklanmaya başlar. İbn Hazm'ın ifadesiyle "... ne ki kılıç kınından çıkmadıkça yararsız, kullanışsız bir nesnedir."³³ Çelişkileri ve gerilimleriyle belki de aşkın verdiği farkındalığı başka hiçbir şey bu hızda ve bu büyüklükte veremez.

5. Aşk, Ülfet, Ahlâk ve Farkındalık

İbn Hazm akıl-ahlâk ve aşk arasında bağlantı kurarken, ilkin akıllı olmayı, kulluk bilincinde olma ve kulluğu yerine getirme, dolayısıyla da erdemli olma olarak tanımlar. Aklın zıddı ise günahkârlık ve erdemsizlik, yani ahmaklıktır.³⁴ İslâmî literatürde 'Allah'ın kendisine teslim olan ve ibadet eden kişinin, onun gören gözü, işiten kulağı olmasının' anlamı burada yatmaktadır. Günahattan sakınan, karanlık perdeler ardında kalmayan kişinin görmediği tarafı Allah'ın tamamlaması, onun aklen yetkinleşmesi anlamına gelir. Erdemli olmayı 'orta olma' yani ifrat ve tefritten kaçınma olarak tasvir eder. Akıllı olma bir erdem olduğu gibi, adalet, cesaret ve cömertlik de temel erdemdir.³⁵ Ontolojik bakımdan adaletin (adl), insanın, varlık hiyerarşisindeki kendi yerini fark edebilmesi olduğunu anımsarsak, aşkın da buna eklenilebileceğini söyleyebiliriz. Zira aşk sayesinde insan, ötekinin aynasında kendini, kendi yerini, insan

31 İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 151.

32 *Güvercin Gerdanlığı*, s.136, 173; Sühreverdi, Şehabeddin, *Cebrail'in Kanat Sesi*, s. 40-41.

33 İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 123.

34 İbn Hazm, *Ahlâk, -el-ahlâk ve ş-siyer fi müdâvâti'n-nüfus*, çev. C. Erdemci&H.H. Bircan, Bilge-Adam Yayınları, Van 2005, s.110-111.

35 *Güvercin Gerdanlığı*, s. 112-113.

olduğunu görebilir. Ancak akıllı olmak, karanlık perdelerde değil de aydınlık ışıktaki kalmayı gerektirdiğinden, şehvete geçit veren, sınırları ihlal eden bir aşka göz yumulamaz. Yine âciz kişi, muktedir olmadığından onun erdemli olması düşünülemez. Bu nedenle aşkın içinde cesaret de mündemictir. Âşık aynı zamanda cömerttir. Hatta kendini feda edecek kadar cömerttir. İnsanın ötekine geçebilmesi sadece bu feda etme ile ilgilidir. Bütün bu erdemleri kendinde barındıran “orta olma”yı eksene koyan kişi mutludur. Kısacası akıllı kişi, aynı zamanda mutlu kişidir. Sonuçta ibreyi Allah’a göre ayarlayan kişi mutludur, tersi ise mutsuzdur.³⁶ Görüldüğü gibi İbn Hazm’ın erdem tasnifi Aristoteles’in erdem anlayışını hatırlatmaktadır. Aristoteles için de “orta olma”, hatta adaleti merkeze yerleştirme önemlidir. Âdil kişi zaten diğer erdemleri de gerçekleştirmiş demektir. İnsanın iyi olmasının kıstası, âdil olması ya da olmamasıyla doğrudan bağlantılıdır.

Tavkü’l-hamame’yi İngilizceye çeviren A. J. Arberry, eserde ilahi aydınlanma ile beşeri yükseliş arasındaki ilişkiye işaret ederken, kutsal öğrenme ile profan hazzın mükemmel geçişkenliğinin de biraraya getirildiğine işaret eder. İbn Hazm hiç bir zaman bir Müslüman olduğunu unutturmaz. Ancak buradaki profandan kasıt dünyevi ve cismani olanı temsil etmektedir. Zira İslam düşüncesinde bütünüyle profandan bahsetmek mümkün değildir. Hatta burada ruh ve beden birbiriyle yansıtışını ve gerektirliğini görmek de mümkündür.³⁷ Sevgilinin fiziki güzellikleri kesinlikle yadsınmaz. Fiziki olarak cazip olan sevgili, ahlâken erdemli, ruhen zariftir. Fiziksel olarak birbirine yakınlık duyanların ruhsal örtüşmelerinden de bahsedilebilir. Bu da kesinlikle “ruh-beden” ayrımı tarzında bir ayrıma gidilemeyeceğini ifade eder.

Aşkın doğuşunu görünümünü, hüznünü ve ölümünü inceden inceye işleyen İbn Hazm, aşk ve ahlâk ilişkisini de ihmal etmez. Zira aşkın en önemli işi ruhu bir merkezde toplayarak bütünleştirip, serpilmesine vesile olmakken, aşka musallat olan ışık ya da şehvet ise kişiliğin dağılmasına neden olacaktır. Bu nedenle olmalı ki, Kur’an’da Hz. Yusuf olayı her bakımdan onaylanarak anlatılır. Hatta kıssaların en güzeli olarak isimlendirilmesi de söz konusu tasdikten başka bir şey değildir. Bu tabloda aşka geçit verilmiştir. Zira Mevla’ya ulaşma yegâne amaçsa, aşkın yasaklanması düşünülemezdi. Ne var ki, aynı tabloda sonsuza uzanırken, edep sınırlarının ihlaline asla göz yumulmamıştır.³⁸ Bunun için olmalı ki, İbn Hazm, aşk kelimesinden ziyade “ülfeti” tercih etmiştir. Sonsuzluğu sezme, ahlâklı olarak davranmanın da imalarını kendinde barındırmaktadır. Bu anlamda aşk, ahlâkın eşiğine bırakıverir insanı. Nihai güzeli temaşa eden, terbiye kulvarına çoktan girmiştir. Dolayısıyla, aşkta estetik ve edep ya da etik ve estetik birleşmiştir. Her ne kadar Hz. Yusuf ismet sıfatıyla korunmuş olsa da, aşk ikliminde sınır ihlal etme, gerçek aşkla bağdaşmayacaktır. Çünkü güzeli tam olarak kavrayan, güzel davranır.

36 *Güvercin Gerdanlığı*, 44, 39.

37 Arberry, A.J., *The Ring of the Dove: A Treatise on The Art And Practice of Arab Love*, Luzac Oriental: London, 1997, London, “Preface”, s. 6 vd.

38 İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 173.

Aşkın önce bütünüyle sonsuza rapt olma ve dağılma, ama esasında bütünleşme ve odaklanma olduğunu anımsarsak, aşkta asıl olan sınırların bulunmasıdır. Şehvet bu sınırın tuzağıdır. Âdeta pusuda beklemektedir. Bu sıratı geçemeyen, sınırlarını kaybettiği gibi bir parçalanma da yaşayacaktır. Aşkın ve şehvetin ‘sınır’ bulmak ya da kaybetmekteki önemini, kadın yüzünden akan ilk kan temsil etmektedir. Âdem’in iki oğlu kadın yüzünden birbirine rakipti.³⁹ Bu kan, sınırın kaybedilişinden ve dağılmanın bir ifadesinden başka bir şey değildir. İlahî güzellik, sınırını kaybeden ötekinin varlığına tahammül edemeyecektir. Bir başka deyişle âşık, dizginlerini ‘edep ya hu’ ilkesine mi yoksa ‘iblise’ mi verecektir? Aşk sonsuza uzanmak olarak, olma ya da olmama beşiğiye, buradaki sınır da örtülü kalma ya da açığa çıkma eşiğidir. Buradaki sınırı med-cezir şeklinde tecrübe eden ruh, bu iki duyguyu –haram ve helali ya da cennet veya cehennemi– birleştirir ve onları birbirine bağlayan bağı ve karşılaştıkları yeri belirler.⁴⁰ Sadakatte karar kılma da bu sınırları iyi yoklamayla ilgilidir.

Ancak bunları söylerken İbn Hazm, hiç karşılığı olmayan platonik aşktan bahsetmemektedir. Aşklarının eşitliğinden ve güzel günlerden bahsetmektedir. Dahası ud çalan sevgilinin mızrabının sanki kalbine vurduğunu söyleyerek,⁴¹ hayranlıkla seyredebilecek kadar ona yakın olduğunu ifşa etmektedir. Zaten aşktan korkan zahirileri, dindarlıkta aşırı gitmelerinden dolayı da eleştirir:

Eğer sen iffetli davranırsan, sevgi de sana iffetli davranır ve eğer bir gün sen terk edilirsən, bil ki, sevgi de terk edilmiştir sence.⁴²

Sonuç

İbn Hazm Güvercin Gerdanlığı’nda aşkın görünümünü ve insanın kendini görme serüvenini bütün gelgitleriyle ve görünümüleriyle işlemektedir. Nihâî temaşa aynı zamanda ahlâk olarak karşımıza çıkmaktadır. Güzeli fark eden güzel davranacaktır. Cemâl tarafından seyredildiğini bilen, zarafete koşar. Bunun için ahlâk, ruhun, davranışların ve sözlerin inceltilmesi ve işlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu gelişim ve büyümenin adına şimdilerde farkındalık denilmektedir. Ancak farkına varabilmek için güçlü araçlara ve referanslara ihtiyaç vardır.

Bu araçların en sıra dışı olanı aşk deneyimidir. Zira aşk, başka türlü gerçekleşmeyen, ruhsal ve ahlâki gelişim ve değişim için emsalsiz bir araçtır. Mevlana’nın ifadesiyle, “eğer şeytan âşık olacak olsa, şüphesiz şeytanlığı gider, melek kesilirdi.”⁴³ Aşkın dönüştürücü ve bütünüyle değiştirme gücü vardır. İbn Hazm’a göre de, doğuştan olan huyları ve doğal eğilimleri değiştirecek kadar güçlüdür aşk.⁴⁴ Çünkü aşk, hiç

39 Güvercin Gerdanlığı, s. 173.

40 Güvercin Gerdanlığı, s. 168.

41 Güvercin Gerdanlığı, s. 152, 130.

42 Güvercin Gerdanlığı, s. 176.

43 Mevlana, *Mesnevi* çev. Veled İzbudak, Devlet Kitapları Müdürlüğü, 1966 (I-VI), VI, 3645.

44 Hazm, İbn, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 38.

kimsenin itiraz edemeyeceği bir efendidir. Sevenin ahlâkını ve doğasını değiştirecek olağanüstü bir güce sahiptir. Aşkın daha önceden tenezzül etmeyeceği şey, gözüne güzel görünür, daha önce zor gelen şeyler ona kolay gelmeye başlar.⁴⁵ Ancak sevenin ruhsal durumuna göre etkileri olan aşkın, derinlere dalamayan ruhlarda marazi etkileri de olabilir.⁴⁶ İbn Hazm'ın çözümlemesinin çok boyutluluğuna işaret eden A. Homori, şehvetin nefrete dönüşebilme riskini ve insanı hayvanileştirmeye de sürükleyeceğini hatırlatır.⁴⁷

Güvercin Gerdanlığı'nda ruhun kendini farklı aynalarda görmesinin önemine şâhit oluruz. Esasında bu şahlık sayesinde keşif mümkün olmaktadır. Dahası bu farklı aynalarda görme, farkındalık kazanma veya boyut elde etmedir. Seven ve sevgililerin değişmesi bunun dışı vurumudur. Ruh âdeta akord yaparken aradığı sese ulaşmak için farklı kıyılara uğramaktadır. Hatta İbn Hazm'ın aşka dair söylediği gazeller düşüncesini gizlemekte, maskeleymektedir. Çünkü bir sevgiliye dair söylediğini duyan, nihai bir sevgilinin var olduğu kanaatine ulaşır. Oysa bu sözler birer perdedir. Düşüncesi ve ruhu daha gezinecektir. Dilin ortak bir uzlaşma aracı olmasının önemi burada yatmaktadır. Dalgalanmaya değil, durulmuşluğa pirim verilecektir. Belki zahiriliğin anlamlarından biri de bundan başkası değildir. Sözün, görünen ve literal anlamına bağlı olma anlamına gelmektedir zahirilik. Sembolik dil bu perdenin arkasına göndermede bulunmaktadır. Zihnin değişkenliğini, lafzî dilden ziyade sembolik dilin temsil edebileceğini söyleyenler, esasında bu gerçeğe işaret etmektedir.⁴⁸

Kaynakça

- Arberry, A.J., "Preface" in *The Ring of the Dove: A Treatise on The Art And Practice of Arap Love*, Luzac Oriental Publ., London 1997.
- Ayvazoğlu, Beşir, *Aşk Estetiği*, Ötüken Neş., İstanbul 1992.
- Benslama, Fethi, *İslâm'ın Psikanalizi*, çev. I. Ergüden, İletişim Yay., İstanbul 2005.
- Durmuş, İsmail, "İbn Hazm", *DİA*, c. 20, İstanbul 1999.
- Göka, Erol "Aşk Üzerine", <http://www.haber10.com/makale/5415/>
- Giffen, L. A., "Ibn Hazm and the Tawq al-hamâma", *The Legacy of Muslim Spain*, nşr. Salma Khadra Layyusi, Leiden 1992.
- Grunebaum, G.E. von, "Avicenna's 'risâla fi'l işk and courtly love" in *Journal of Near Eastern Studies*, vol. 11, no. 4, (Oct., 1952).
- Homori, Andros, "Notes on Two Love Stories from the Thousand and One Nights", *Studia Islamica*, No:43, 1976.
- İbn Arabî, *Fusûsu'l-hikem*, çev. Ekrem Demirli, Kabcacı Yay. İstanbul 2006.

45 Tel, Mutasem Najib, *The Concept of Love in Ibn Hazm's Treatise, Tawq al Hamama*, s. 168.

46 Moller, Herbert, "The Social Causation of the Courtly Love Complex" in *Comparative Studies in Society and History*, vol. 1, No:2, 1959, 139.

47 Homori, Andros, "Notes on Two Love Stories from the Thousand and One Nights", *Studia Islamica*, No:43, 1976, s. 71, 76.

48 Roger, Arnaldez, <http://www.muslimphilosophy.com/hazm/ibnhazm.htm>

- İbn Hazm, *Tavku 'l-hamâme, fi 'l-ülfe ve 'l-ullâf*, neş. T. Ahmed Mekkî, Kahire 1985.
- *The Ring of the Dove: A Treatise on The Art And Practice of Arab Love*, tr. Arberry, A.J., Luzac Oriental Publ., London 1997.
- *Güvercin Gerdanlığı*, çev. Mahmut Kanık, İnsan Yay., İstanbul 2002.
- *Ahlâk, -el-ahlâk ve 's-siyer fi müdâvâti 'n-nüf'ûs*, çev. C. Erdemci&H.H. Bircan, Bilge-Adam Yayınları, Van 2005.
- Schimmel, Annemarie, *İslam 'ın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabıyık, Kabalcı Yay., 2001.
- Sühreverdî, Şehabeddin, *Cebraîl'in Kanat Sesi*, çev. Sedat Baran, Sufi Kitap, 2006.
- Şefî'î'l el-Mahî, Ahmed, "Ebâdü'l-Hubbi'l-Nefsiyyeti mine't-tecrübeti'l z-zâtiyyeti li -İbni Hazm", *el-Mecelletü'l-'Arabiyye li'l-'ulûmi'l-insâniyye*, 1998, c. 16.
- Tel, Mutasem Najib, *The Concept of Love in Ibn Hazm's Treatise, Tawq al Hamama*, Georgetown University Graduate School of Arts and Sciences, (Basılmamış Doktora Tezi) Washington DC 2000.
- Mevlâna, *Mesnevi* çev. Veled İzbudak, Devlet Kitapları Müdürlüğü, 1966, (I-VI).
- Mekkî, Tâhir Ahmed, *Dirâsât 'an İbn Hazm ve kitâbihi tavkı 'l hamâme*, Kahire 1981.
- Moller, Herbert, "The Social Causation of the Courtly Love Complex" in *Comparative Studies in Society and History*, vol. 1, No:2, 1959.
- Nyki, A.R., "İbn Hazm's Treatise on Ethics", *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Vol. 40, No. 1, (Oct., 1923).
- Roger, Arnaldez, <http://www.muslimphilosophy.com/hazm/ibnhazm.htm>.